

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 14
2007

Hösten

*Ikonsällskapet hälsar sina medlemmar
varmt välkomna
till höstens program*

Tisdagen 16 oktober kl. 18.30:

Natalya Tolstaya föreläser under rubriken "*Kristi regeringsförklaring*" – *problem kring att undervisa om kyrka och ikoner i det postsovjetiska samhället*. Gustav Vasa församlingssal, Västmannagatan mitt emot kyrkan, T-bana Odenplan.

Natalya Tolstaya, docent i nordiska språk vid St Petersburgs universitet, översättare, guide, sedan 2004 riddare av Nordstjärneorden ... Samt en ledande och färgstark personlighet i de kulturella relationerna Ryssland – Sverige och en uppskattad föreläsare. Missa inte denna chans att lyssna till henne! Efter föreläsningen samkväm.

Onsdag 31 oktober kl. 18.30:

Besök i Kristi Förklarings rysk-otodoxa kyrka, Birger Jarlsgatan 98, T-bana Tekniska högskolan.

Arkimandrit Matias' efterföljare som kyrkoherde för Kristi Förklarings kyrka, **fader Angel Velitchkov**, kommer att ta emot oss och, på svenska, berätta om sig, om kyrkan, som just firat sitt hundraårsjubileum i dessa lokaler, och om några av ikonerna. Efter visningen samkväm.

Måndag 26 november kl. 18.30:

Margareta Attius Sohlman föreläser under rubriken *Ikonen – språk för religiösa och kulturella möten i Europas mitt*. Gustav Vasa församlingssal (adress se ovan).

Margareta Attius Sohlman, välkänd slavist som bl.a. undervisar vid Uppsala universitets institution för slaviska språk, kommer att tala om hur mötet mellan östlig och västlig kultur- och religionstradition blir synligt i ikoner av rutenskt och uniatiskt ursprung. Vår nyblivna styrelseledamot framträder här för första gången som föreläsare för Ikonsällskapet. Föreläsningen följs av samkväm.

Vårresan 2008

Vi kan redan nu meddela att Ikonsällskapets vårresa 2008 kommer att gå till Novgorod och ledas av **Elisabeth Löfstrand**. Tidpunkt **7 – 11 juni** (flyg till/från S:t Petersburg samt buss; tre hela dagar i Novgorod). Närmare detaljer i nästkommande rundbrev (januari 2008).

Sedan sist ...

Vid årsmötet den 21 mars fastställdes följande styrelse för Ikonsällskapet: Ulf Abel, ordförande, Kajsa Mattas, vice ordförande, Anders K. Häggglund, sekreterare, Paul Nordgren, skattmästare, Elisabeth Löfstrand, medlemsansvarig, Kaj Engelhart, rundbrevsredaktör, Margareta Attius Sohlman, ledamot.

Efter förhandlingarna föreläste Per-Arne Bodin om den ryska kyrkans nya martyrer och deras framställningar under rubriken *”Att skildra Gulag med medeltida språk”*.

De ursprungliga bortåt femhundra martyrerna, alltifrån 200-300-talet och framåt, utgör sedan gammalt en avsevärd del av kyrkans festkalender. Den ryska kyrkan har det senaste decenniet kanoniserat ca 1 500 nya martyrer, ”nymartyrerna”, de som förlorade sina liv i lägren, avrättades, svält ihjäl etc.

Nymartyrernas liv och död skildras i nyskrivna helgonlegender, författade enligt de medeltida mönstren, och i hymner skrivna på kyrkoslaviska. Bildspråket är alltså medeltida eller bibliskt, även när man skildrar de nutida grymheterna. Fångvaktarna kallas ”den demoniska skaran”, lägren ”den babyloniska fångenskapen”, etc. Ikonerna över nymartyrerna bygger på samma idé. Gulags fasor skildras alltså i medeltida ikonstil.

Huvudikonen vad gäller nymartyrerna som grupp är den som kallas Nymartyrernas församling, en ca. två meter hög ikon som finns fristående framför ikonostasen i Kristus Frälsarens katedral i Moskva, målad år 2000 på kyrkans uppdrag av ett kollektiv vid ortodoxa teologiska universitetet. Den stilistiska förebilden är 1400-talets ryska ikonmåleri och ikonografiskt utgår man från en äldre ikontyp kallad Alla Rysslands helgon.

I bildens mitt står martyrerna samlade med tsarfamiljen i centrum framför en katedral, den nygamla Kristus Frälsarens katedral i Moskva, här tecken både för det himmelska Jerusalem och den ryska kyrkan. Utmed ikonens kanter finns efter gammalt mönster enskilda scener, här

ägnade olika martyrskap, alltifrån avrättningen 1918 av storfurstinnan Elisabeth och nymartyrernas lidande i Solovetskijklostret till avrättningen 1937 av metropoliten Kirill av Kazan.

Den intressanta föreläsningen mottogs med varma applåder från den talrika församlingen.

Den 25 april föreläste Paul Nordgren om den ortodoxa liturgin. Med utgångspunkt från två DVD-filmer, representerande två skilda gudstjänsttraditioner, en enklare rysk-ortodox församlingsgudstjänst samt en festgudstjänst, här ledd av patriarken i Kristus Frälsarens katedral i Moskva, förde han oss genom gudstjänstens skilda delar, jämförde olika traditioner etc. Inledningsvis gav han historiska fakta vad gäller kyrkorummet, liturgitraditionerna, gudstjänstens symboliska innebörder, de liturgiska dräkternas olika delar, etc., allt av stor betydelse för att förstå helheten.

Framställningen präglades både av djup kunskap och pedagogisk form. En sammanfattning i gängse form låter sig inte göras av denna presentation. Det följande är endast några spridda anteckningar, främst från den inledande delen. Gudstjänstens yttersta innebörd: 1. Bön och lovsång. 2. Det eskatologiska perspektivet, den evigt pågående himmelska liturgin. 3. Ett återskapande av den himmelska historien. Gudstjänsten är således i sig en ikon, en bild för den ständigt pågående himlaliturgin med änglarnas lovsång, liksom också en avbild, eller symbolisk framställning, av skapelsen, Kristi liv, död och uppståndelse.

Det tredelade kyrkorummet, med förebild i 1 Moseboken, *bema*, altarrummet (för prästerna), *naos*, skeppet, (för den nattvardsfirande församlingen), *narthex*, förhallen (för katekumenerna). Också Den heliga liturgin är tredelad. Psaltarpsalmernas centrala roll är ett arv från den judiska gudstjänsten. De två skilda gudstjänsttraditionerna: den enklare monastiska och den praktfullare, rikare, av hovet influerade traditionen. De enda två existerande gudstjänstformerna: nattvardsgudstjänsten (Den heliga liturgin) samt tidebönen. Ursprungligen tjänstgjorde biskopen assisterad av diakonen vid gudstjänsten, först senare kom prästen in i bilden. Ekteni = litania. Antifoner, psaltarpsalmer. Som så mycket i ortodox gudstjänst har också rökelsen sin bakgrund i det bysantinska hovet, man berökte höga gäster. De s.k. liturgiförfattarna, Basileios den store och Johannes Chrysostomos, snarare redigerade sina liturgier på basis av olika äldre ordningar än författade egna.

Åboresan

Onsdagen den 23 maj, en härlig försommardag, besökte 24 av Ikonsällskapet medlemmar Åbo. Efter ilandstignandet från färjan och en stärkande frukost på ett hotell vid hamnen startade programmet med ett besök i Åbo ortodoxa kyrka vid Salutorget. Detta inleddes med ett möte med metropoliten Johannes, Finlands förre ortodoxa ärkebiskop, nu som emeritus boende i Åbo, som i ett kortare anförande berörde ikonens roll inom ortodoxin innan han övergick till att besvara gruppens frågor. Mötet med den genomlyste gamle mannen och den vänlighet som han utstrålade kommer deltagarna att minnas länge.

Därefter övergick ordet till lektorn vid Åbo akademi, FD Kari Kotkavaara, som berättade om kyrkans historia, om interiören samt om församlingen. Kyrkan är initierad av Nikolaj I, ritad av Carl Ludvig Engel (1778-1840), invigd 1846 och tillägnad martyrkejsarinnan Alexandra (död 303), namnhelgon till Nikolajs gemål, Alexandra Feodorovna. Den klassicerande ikonostasen är typisk för tidens ryska kyrkor, speciellt i S:t Petersburgsområdet. Samtliga av ikonostasens målningar är utförda i den då rådande akademiska stilen av den finländske

konstnären Berndt Abraham Godenhjelm. I kyrkan finns också ett antal ikoner utförda av munkar i Valamo klostrets ikonateljé.

Efter en kortare promenad för att titta på arkitektur, av bl.a. Alvar Aalto och Erik Bryggman, samlades vi i den sjuhundraåriga Åbo domkyrka, som också den visades för gruppen av Kari Kotkavaara. På eftermiddagen följde ett besök på Åbo akademis nya Humanistcentrum, där vi på Konstvetenskapliga Institutionen lyssnade till en föreläsning av – Kari Kotkavaara, under rubriken ”Ikoner i Finland, i kyrkor och på museer”. Framställningen täckte utvecklingen från, för att ta några exempel, den senmedeltida undergörande ikonen Gudsmodern från Konevitsa, nu i Nya Valamo kloster, och gammaltroendeklostret i Mägri, över bl.a. 1800-talets måleritradition på Valamo, som går tillbaka på den som skapades i S:t Petersburg av skilda generationer ikonmålare av familjen Peheonov, fram till ikonsamlandet på 1900-talet (bl.a. Bertel Hintze) och den japansk-finske ikonmålaren Petros Sasaki, som dog på 1990-talet. En lysande framställning av en av landets ledande forskare inom sitt ämne.

Efter en god och riklig middag på Källarrestaurangen i närheten av Saluhallen var det dags att borda båten för återfärd. Gruppen sänder ett varmt tack till Kari Kotkavaara och till metropolit Johannes som i så hög grad bidragit till att göra denna dag innehållsrik och minnesvärd.

U.A.

Bokanmälan

Yttersta domen. Ikoner från Östkarelen. Texter av biskop Arseni, Arja Hyvönen, Kari Kotkavaara. Åbo landskapsmuseum 2005. ISBN 951-595-106-2 och 0359-7903. 94 sid. Samtliga texter på svenska och finska.

Hyvän osan valinneet (De som valt den goda delen). Lintulan luostari 2006. ISBN 952-92-0329-2. 80 sid.

I sin föreläsning för Ikonsällskapet (se ovan) redogjorde Kari Kotkavaara för den dramatiska historien om det stora antal ortodoxa föremål, mest ikoner, som finsk militär 1941-44 lät föra från Östkarelen för evakuering, bl.a. i Åbo slott.. Aktionen leddes forskningsmässigt av konsthistorikern, sedermera professorn Lars Pettersson. Man hade t.o.m. inlett arbetet på en utställning i Helsingfors konsthall, när den förändrade politiska situationen sommaren 1944 tillintetgjorde utställningsplanerna. Hela katalogupplagan fick förstöras och efter vapenvilan överlämnades samlingen till Sovjet.

På 1970-talet fann man i Åbo slott ett 60-tal föremål som troligen utgjort del av detta material men som blivit kvar, idag i Nationalmuseets i Helsingfors ägo. Ett 20-tal av dessa, ikoner på trä samt metallikoner, från 1600/1700-talet till tidigt 1900-tal, utställdes på Åbo landskapsmuseum november 2005 till januari 2006. Till utställningen sammanställdes en väldokumenterad och vacker katalog, med samtliga föremål dokumenterade, också i bild.

I en längre text redogör Kari Kotkavaara för den stora aktionens bakgrund och förlopp, för Lars Petterssons och andras insatser men också för den mentalitetsförändring gentemot ikoner som skett under decenniernas gång. Delar av ikonmaterialet har sitt ursprung i gammaltroendekretsar. Detta är utgångspunkten för bokens andra längre uppsats, ”Ikontillverkningen och vördnaden för ikoner i de gammaltroendes tradition”, skriven av biskopen Arseni av Joensuu, själv ikonmålare och författare till ett flertal texter om ikoner.

Han skriver här konkret och åskådligt också om den tekniska sidan av ikonframställningen, om träslag, förberedelse av träet, om färgerna etc., en text som trots sitt ringa omfång fyller ett tomrum i litteraturen på svenska. Dessutom finns en katalogdel, författad av Arja Hyvönen, Åbo landskapsmuseum.

Titeln, ”Yttersta domen”, sammanhänger främst med att en av utställningens allra intressantaste ikoner är en framställning av detta motiv målad på 1700-talet, i formatet 150 x 140 cm.

Hyvän osan valinneet presenterar Lintula nunnekloster i ett tiotal kortare textavsnitt och ett sextiotal sagolikt vackra bilder, mestadels i färg. Därav ett drygt tiotal av Petros Sasaki's ikoner på klostret. Bilderna, också några från det ursprungliga klostret vid Ladoga, grundat 1895, ger en god bild av klosterlivets vardag och helg. Boken är dessutom vackert formgiven. Titeln, på svenska ”De som valt den goda delen”, anspelar på Jesu ord till Marta om Maria, den första som valt den goda delen (Luk. 10:47). Denna, den första editionen, är helt finskspråkig. Andra språkeditioner lär vara på väg, närmast troligen en engelsk. (Adresser: e-mail lintulan.luostari@ort.fi; postadress, troligen att föredra, Honkasalontie 3, FIN – 79830 Palokki.)

U.A.

Utställning om Konstantin den store i Trier

Årets europeiska kulturhuvudstad är en ”kulturregion”: Luxemburg med omgivningarna i Belgien, Frankrike och Tyskland. Ett av huvudnumren i firandet är en utställning i tyska Trier med anledning av att kejsar Konstantin den store utropades till ”augustus” just i Trier, just 307. En utställning, som planerats under flera år, visas nu fram till 4 november på tre olika museer i Trier, en jättesatsning med många intressanta inslag.

”Ediktet i Milano” från år 313 anges ofta som tidpunkten då kristendomen blev tillåten i romarriket. Detta är föråldrat och felaktigt, får vi veta. Utställningen, och utförliga uppsatser i den digra utställningskatalogen (3 kilo, 520 sidor) vill förmedla senaste nytt i kunskapen om kristendomens villkor i det senromerska Europa. Och säger att det egentligen är kejsar Galerius motvilliga upphävande av kultförbudet för de kristna år 311 som är vändpunkten. De kristna blir likaberättigade med alla andra religionstillhöriga.

Kejsar Konstantin blir den förste kristne kejsaren. Olika förebud och ”visioner” övertygar honom successivt om först att den kristne guden är den starkaste, sedan den ende. Hans personliga övertygelse, grundad också på hans tacksamhet mot den Gud som hjälpt honom i livet och till makten, låter honom anlägga ett brett kyrkobyggnadsprogram i Väst (Lateranbasilikan, Peterskyrkan m fl i Rom, Trier...) och Öst (kyrkor i Konstantinopel och det Heliga landet...), skapa privilegier för det kristna prästerskapet och aktivt delta i tidens aktuella teologiska stridigheter (donatiststriden, konciliet i Nicea...).

Kejsaren är ”Pontifex Maximus” och därmed garanten för rikets och de kristnas enhet. Nu knyts kyrka och stat nära samman i kejsarens ledarfunktion. För Konstantin gällde det att hålla samman ett jätterike som hotades av germaner i Väst och perser i Öst, men också av inre motsättningar av etnisk, politisk, religiös och kulturell art. Splittring bland de kristna såg han som ett hot som kunde både väcka Guds vrede och ge hedendomen ny vinjd i seglen.

Konstantin var en övertygad kristen – fastän han lät döpa sig först på dödsbädden – men förde en tolerant religionspolitik som tillät alla kulturer. Statsreligion blir kristendomen först under Theodosius på sent 300-tal.

Utställningen består av 1 400 nummer med många lån från Vatikanmuseerna och Louvren, British Museum och Uffizierna, Amsterdams Rijksmuseum och Moskvas Kreml, vårt eget Nationalmuseum och Lunds universitets historiska museum... Den har kostat 6,6 miljoner euro men tycks kunna bli en succé – en kvarts miljon besökare noteras sedan invigningen 2 juni. Marmorbyster och dyrbara smycken, vapen och glas, modeller och rekonstruktioner, liturgiska föremål – och ett antal ikoner som exemplifierar östkyrkans vördnad för de heliga Konstantin och hans mor Helena, som återfann det Heliga korset i Jerusalem, finns med, liksom synliga uttryck för senare kejsares och kungars försök att leva upp till den store Konstantins höga ideal.

K.E.

*Får vi påminna
om
medlemsavgiften?*

**200:- kr per person
Pg 1210533-4**

*Det är dags
att betala*

Har Du e-mail?

*Ge oss Din mailadress,
så får Du rundbrevet direkt i Din dator!
Enklare, billigare, snabbare. Miljövänligt.*

IKONSÄLLSKAPET

c/o Anders Hägglund, Frihetsvägen 66, 7 tr., 177 33 Järfälla. Pg 1210533-4.

Årsavgift 2007: 200 kr per person.

Rundbrevsredaktör: Kaj Engelhart. Mail: kajcaritas@hotmail.com